

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертаційне дослідження
Данко Дани Валеріївни на тему «Соціально-психологічні
основи здоров'язбереження молоді в умовах сучасних викликів
трансформаційного соціуму», поданого на здобуття наукового ступеня
доктора психологічних наук зі спеціальності 19.00.05 – соціальна
психологія; психологія соціальної роботи

В умовах сучасних викликів трансформаційного соціуму актуальною проблемою виступає збереження та розвиток людського капіталу, що стає перевагою країн у технологічному прогресі, економічному зростанні, ідеологічному лідерстві тощо. У системному сприйнятті цієї проблеми виокремлюються ті його складові, що стимулюють багатовекторний науковий пошук. Серед таких векторів дослідження провідним є охорона здоров'я, а особливої значущості в цьому аспекті набуває питання здоров'язбереження такої вікової групи як молодь. Саме у цьому проблемному контексті докторська дисертація Данко Д.В. характеризується своєчасністю, оскільки присвячена дослідженню психологічних основ здоров'язбереження молоді в умовах трансформаційного соціуму.

Констатовано, що значна кількість медичних, медико-соціальних досліджень стосується широкого спектру питань збереження здоров'я молоді, проте соціально-психологічний аспект зазначеної проблеми висвітлено вкрай недостатньо та фрагментарно. У зв'язку з цим актуальність обраного у рецензованому дослідженні напрямку є очевидною, а звернення Данко Д.В. саме до розробки методологічних та змістовно-процесуальних засад забезпечення здоров'язбереження молоді в умовах сучасних викликів трансформаційного соціуму оцінюємо позитивно.

Основні методологічні позиції дослідження викладені авторкою аргументовано та коректно. Чітко визначено об'єкт, предмет і мету дослідження, а також наукові завдання, які потрібно виконати для її досягнення. Методи дослідження у своїй сукупності дозволяють системне вирішення поставлених завдань наукового пошуку.

Надійність і вірогідність результатів дослідження забезпечена методологічною обґрунтованістю вихідних положень, критичним аналізом стану досліджуваної проблеми, використанням широкої літературної бази (304 джерела) та комплексу взаємопов'язаних методів наукового пізнання,

репрезентативністю вибірки, поєднанням кількісних та якісних методів аналізу даних.

Наукова новизна отриманих Данко Д.В. результатів дослідження полягає у тому, що вперше здійснено концептуалізацію проблеми здоров'язбереження молоді в умовах сучасних викликів трансформаційного соціуму в соціально-психологічному дискурсі, зокрема через її розкриття у векторах інституційної та ментальної цілісності соціуму; визначення соціально-психологічних та організаційно-технологічних принципів та умов здоров'язбереження молоді в трансформаційному соціумі; розроблено та операционалізовано структурно-функціональну модель формування у молоді готовності до здоров'язбереження в умовах сучасних викликів трансформаційного соціуму, що містить мотиваційно-ціннісний, інтелектуальний та діяльнісний компоненти та відповідні їм критеріальні показники і рівні сформованості (низький, середній, високий); розкрито соціально-психологічні особливості здоров'язбереження молоді в умовах сучасних викликів трансформаційного соціуму з позиції структурної організації системи здоров'язбереження молоді (соціально-економічні, демографічні, регіональні аспекти); визначено психологічні предиктори здоров'язбереження молоді в умовах трансформаційного соціуму (інформаційні, активаційні, особистісні, соціально-психологічні); виявлено особливості функціонування соціально-психологічних складових внутрішньої картини здоров'я молоді в трансформаційному соціумі (на когнітивному, емоційному та поведінковому рівнях); розкрито соціально-психологічну специфіку атрибутивного стилю (оптимістичного, песимістичного) як захисного механізму, що реалізується через конструктивні або деструктивні поведінкові стратегії молоді у вимірі її здоров'язбереження в умовах сучасних викликів трансформаційного соціуму; виокремлено структурно-змістовні особливості мотивації молоді до здоров'язбереження в трансформаційному соціумі (типологію, умови та механізми).

Схвальної оцінки заслуговує визначення авторкою змістовно-процесуальних засад багаторівневої соціально-психологічної програми забезпечення здоров'язбереження молоді в умовах сучасних викликів трансформаційного соціуму та доведення її ефективності.

У першому розділі дисертації *«Теоретико-методологічні засади вивчення проблеми здоров'язбереження молоді в умовах сучасних викликів трансформаційного соціуму»* Данко Д.В. достатнього ґрунтовно проаналізувала основні підходи зарубіжних і вітчизняних дослідників до вивчення проблеми здоров'язбереження молоді в умовах трансформаційних змін соціуму.

Дослідницею проведено аналіз підходів до категорії здоров'я та проблеми здоров'язбереження молоді в умовах соціогенних викликів; розкрито соціально-психологічні витoki проблеми здоров'язбереження молоді в кризово-трансформаційній ситуації розвитку сучасного соціуму; наведено вітчизняний та зарубіжний досвід підготовки фахівців соціономічного профілю до соціально-психологічної роботи з молоддю в напрямку її здоров'язбереження.

Авторкою наголошено, що поряд із важливістю психічного та психологічного здоров'я молоді, не менш важливим аспектом є соціальне здоров'я, яке розуміється як оптимально-адекватні умови соціального середовища, що перешкоджають виникненню соціально зумовлених захворювань, соціальній дезадаптації та визначають стан соціального імунітету та гармонійний розвиток особистості в соціальній структурі суспільства. Вагомим у цьому контексті є забезпечення специфічних здоров'яорієнтованих функцій: соціалізаційної, культурологічної, профілактичної, корекційно-реабілітаційної та зміцнення здоров'я.

Дисертанткою узагальнено, що соціально-психологічну роботу з молоддю в напрямку її здоров'язбереження доцільно розглядати як вид мультидисциплінарної професійної діяльності, яка поєднує психологічні методи та соціальні підходи для допомоги молоді у подоланні життєвих труднощів, досягненні психологічного комфорту та гармонійного розвитку в соціумі. Вона спрямована на формування навичок адаптації, вирішення міжособистісних проблем та покращення соціальної взаємодії, особливо в кризових ситуаціях та складних життєвих обставинах, а також на відновлення, збереження та зміцнення здоров'я в умовах сучасних викликів трансформаційного соціуму.

Систематизація наукових досліджень дозволила Данко Д.В. підкреслити складність, суперечливість і недостатню концептуальну розробленість сутнісно-змістовної характеристики феномену здоров'язбереження молоді; виділити головні напрямки вивчення соціально-психологічного забезпечення оптимізації процесу здоров'язбереження молоді у трансформаційному соціумі, в основі яких лежить специфіка завдань дослідження.

У другому розділі дисертації *«Концептуалізація проблеми здоров'язбереження молоді в умовах сучасних викликів трансформаційного соціуму: соціально-психологічний дискурс»* проблему здоров'язбереження молоді артикульовано авторкою у векторах інституційної та ментальної цілісності соціуму; розкрито соціально-психологічні та організаційно-технологічні принципи та умови здоров'язбереження молоді в трансформаційному соціумі; запропоновано соціально-психологічну модель

формування готовності молоді до здоров'язбереження в умовах сучасних викликів трансформаційного соціуму.

Дисертанткою розкрито соціально-психологічні та організаційно-технологічні принципи та умови здоров'язбереження молоді в умовах сучасних викликів трансформаційного соціуму. Серед провідних принципів організації та змісту здоров'язбереження молоді визначено принципи відповідальності за своє здоров'я, комплексності, оптимальної організації життєдіяльності, валеологічної самоосвіти, а також принцип «сьогодні і все життя», згідно з якими здоров'я не дається наперед, а вимагає усвідомлених, постійних і завзятих зусиль.

Авторкою виявлено та обґрунтовано комплекс соціально-психологічних умов, спрямований на ефективний розвиток досвіду самопізнання молоді як основи її здоров'язбереження, який включає усвідомлення особливостей свого організму та його адаптивних реакцій, зокрема до умов регіону; розуміння взаємозв'язку свого організму з чинниками життєвого середовища; сформованість у молоді умінь самопізнання для вибору та застосування у повсякденному житті раціональних методів, спрямованих на підвищення захисних можливостей організму. Наведені соціально-психологічні умови становлять єдиний комплекс. З одного боку, вони є відносно самостійними, а з іншого, – взаємопов'язаними і комплементарними. Відсутність однієї з них суттєво позначається на ефективності розглянутого процесу розвитку у молоді досвіду самопізнання, як основи її здоров'язбереження.

Слушно наголошено на важливості концептуального переходу від егоцентричної парадигми розуміння проблеми здоров'язбереження молоді та її психологічного благополуччя загалом до культуроцентричної парадигми з опорою на життєво-діяльнісний план молодої людини як повноцінного суб'єкта життєдіяльності та життєздійснення.

Отримані Данко Д.В. результати стали важливою підставою для аналізу соціально-психологічної специфіки процесу здоров'язбереження молоді та розробки комплексних заходів щодо його зміцнення та підтримки в умовах сучасних викликів трансформаційного соціуму.

У *третьому розділі дисертації «Емпіричне вивчення соціально-психологічних особливостей здоров'язбереження молоді в умовах сучасних викликів трансформаційного соціуму»* авторкою проведено аналіз структурної організації системи здоров'язбереження молоді (соціально-економічні, демографічні та регіональні аспекти); визначено психологічні предиктори здоров'язбереження молоді в умовах сучасних викликів трансформаційного соціуму; досліджено особливості функціонування соціально-психологічних складових внутрішньої картини здоров'я молоді в умовах трансформаційного

соціуму (на когнітивному, емоційному та поведінковому рівнях); розкрито соціально-психологічну специфіку атрибутивного стилю як захисного механізму поведінки молоді у вимірі її здоров'язбереження; виявлено структурно-змістовні особливості мотивації молоді до здоров'язбереження в умовах сучасних викликів трансформаційного соціуму.

Дисертанткою констатовано, що поряд із реальним адекватним сприйняттям інформації про здоров'я, у молодій людини формуються власні уявлення та переживання з приводу власного здоров'я, як фізичного, так і психологічного, так звана внутрішня картина здоров'я, яка співвідноситься з загальноприйнятими соціумом нормами та еталонами, а також емоційним ставленням, пов'язаним із системою її цінностей. При цьому позитивне ставлення до власного здоров'я дозволяє молоді зберігати резервні можливості, необхідні для подолання життєвих труднощів і стресів в умовах сучасних викликів трансформаційного соціуму.

Авторкою доведено, що внутрішня картина здоров'я, представлена на когнітивному, емоційному та поведінковому рівнях, визначається соціально-психологічними характеристиками молоді, як особливої соціально-демографічної групи, та соціально-психологічною специфікою етапів її професіоналізації, а самоактуалізація молоді та особистісна тривожність є детермінантами, що впливають на процес і результат здоров'язбереження молоді людини.

Данко Д.В. узагальнено, що вплив чинників самоактуалізації особистості та особистісної тривожності респондентів на їх здоров'язбереження актуалізується в емоційному та поведінковому компонентах внутрішньої картини здоров'я. При цьому подальший аналіз вимагав уточнення соціально-психологічної специфіки атрибутивного стилю як захисного механізму поведінки молоді в аспекті її здоров'язбереження.

Авторкою ґрунтовно проаналізовано дослідження атрибутивного стилю у вимірах локусу причинності, що окреслює інтернальну/екстернальну його природу. Зважаючи на те, що атрибуція є детермінантою модальності емоційних проявів особистості, релевантно змодельована ситуація зі здоров'язбережувальної діяльності дозволила якісно виокремити найбільш активну частину респондентів.

Дослідницею обґрунтовано, що дослідження атрибутивного стилю, як захисного механізму поведінки респондентів у вимірі їх здоров'язбереження, є узвичаєним способом, за допомогою якого вони пояснюють причини та наслідки несприятливого перебігу подій у контексті пошуку конструктивних і деструктивних стратегій копінг-поведінки.

Результати дослідження дозволили авторці визначити умови та механізми формування мотивації до здоров'язбереження у молоді в умовах сучасних викликів трансформаційного соціуму.

У четвертому розділі дисертації «Соціально-психологічне забезпечення здоров'язбереження молоді в умовах сучасних викликів трансформаційного соціуму» Данко Д.В. розкрито змістовно-процесуальні засади побудови і реалізації багаторівневої соціально-психологічної програми забезпечення здоров'язбереження молоді в умовах сучасних викликів трансформаційного соціуму та проведено оцінку її ефективності.

Авторкою розроблено дієву багаторівневу соціально-психологічну програму забезпечення здоров'язбереження молоді в умовах сучасних викликів трансформаційного соціуму, із залученням системно-інтегрованого, комплексного та технологічного підходів та показано, що в основу її реалізації було покладено умови (психолого-педагогічні, організаційно-психологічні, інформаційно-змістовні, діяльнісні), які спрямовують розвиток особистості у векторі забезпечення її здоров'язбереження, формування культури здоров'я і довголіття.

Провідна мета соціально-психологічної програми вбачалася дослідниці у формуванні ціннісно-смислового, когнітивного, емоційно-вольового, діяльнісного компонентів готовності її учасників до здоров'язбереження. Данко Д.В. показано, що для формування ціннісно-смислового компонента доцільним є задіяння ціннісно-рефлексивного підходу, при якому акцентується увага на актах усвідомленого, рефлексивного ставлення до цінностей та смислів життєдіяльності; для забезпечення ціннісно-смислового компонента потрібно спиратися на цілеспрямовану роботу з осмислення підстав здоров'язбереження, з погляду на те, що усвідомлення учасниками ролі здоров'я допомагає включити турботу про нього у життя як його вагомому складову; формування когнітивного компонента передбачало своєчасне надання інформації з питань здоров'язбереження та його відновлення; формування емоційно-вольового компонента спиралося на навчання прийомам самопізнання, самоаналізу, саморегуляції, що дозволяло використовувати отримані навички для прийняття рішення на користь здоров'я в різних життєвих ситуаціях; формування діяльнісного компонента передбачало включення до програми регулярної оцінки учасниками власної поведінки у векторі здоров'язбереження, а також аналіз причин, що перешкоджають реалізації прийнятого рішення.

Оцінка ефективності багаторівневої соціально-психологічної програми забезпечення здоров'язбереження цілком довела позитивну динаміку всіх

показників за визначеними критеріями і загалом за динамікою рівнів готовності до здоров'язбереження учасників програми.

Слід наголосити, що рецензоване дисертаційне дослідження Данко Д.В. має вагоме теоретичне значення та безсумнівну практичну цінність, яка полягає у можливості використання методичного інструментарію при проведенні системних досліджень феномену здоров'язбереження молоді; у розробці та реалізації багаторівневої соціально-психологічної програми, спрямованої на забезпечення здоров'язбереження молоді в умовах сучасних викликів трансформаційного соціуму; визначенні та обґрунтуванні соціально-психологічних умов ефективної реалізації розробленої багаторівневої програми, з урахуванням змісту, форм, методів цілісного освітнього процесу і позанавчальної роботи та на засадах системно-інтегрованого, комплексного і технологічного підходів.

Позитивної оцінки заслуговує те, що результати проведеного дослідження широко впроваджені у діяльність організацій та установ різного рівня, зокрема Науково-практичного центру медико-соціальних та психотехнологій (м. Київ); Українського Північно-Східного інституту прикладної та клінічної медицини (м. Суми); Центру надання правової та психо-соціальної допомоги ВПО (м. Київ); Комунального закладу вищої освіти «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради (м. Запоріжжя); ГО «Фонд розвитку підприємництва та реалізації бізнес-ідей» (м. Київ); Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля; Ужгородського національного університету; у навчально-методичну та наукову роботу Західноукраїнського національного університету; Національного університету «Запорізька політехніка»; Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького; Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка; Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

Результати дисертаційного дослідження пройшли також належну апробацію на міжнародних (в тому числі й за межами України) та всеукраїнських науково-практичних конференціях, конгресах, у проєктах, на семінарах, у програмах, круглих столах різного рівня. Основні положення й висновки дисертаційної роботи представлено в 71 публікації авторки, з яких: 3 монографії (з яких 1 одноосібна), 10 навчально-методичних праць, 22 статті у наукових фахових виданнях із психології (з яких 7 статей – у наукометричній базі Scopus, 1 стаття – у наукометричній базі Web of Science Core Collection, 4 статті – в інших міжнародних періодичних наукометричних виданнях), 36

публікацій – у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій та інших виданнях.

Реферат повністю відображає концепцію та основні методологічні позиції дисертації, її зміст, теоретичні положення, емпіричні результати, висновки. У дисертації не виявлено академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації.

Аналіз тексту дисертації дає підстави вважати, що Данко Д.В. на високому науково-методичному рівні спланувала та здійснила змістовне дослідження, зробила ґрунтовні висновки, які мають науково-теоретичне та прикладне значення.

Разом із цим, потрібно зазначити, що дисертація Данко Д.В. не позбавлена деяких недоліків і положень, які можуть послугувати підставою для дискусії.

1. Авторкою було проведено ґрунтовний аналіз структурної організації системи здоров'язбереження молоді в аспекті соціально-економічних, демографічних та регіональних особливостей. Проте, не зрозуміло чому для такого аналізу була взята окремо Закарпатська область.

2. Як відомо, поведінка особистості в сфері здоров'язбереження тісно пов'язана з рівнем атрибуції відповідальності та типом локусу контролю. У проведеному дослідженні було б доцільним виявити особливості прояву цих показників, зокрема за допомогою опитувальника «Локус контролю в сфері здоров'я», створеного на основі багатомірної шкали локусу контролю здоров'я Кеннет Уолстон та Барбари Уолстон. Результати, отримані за цією методикою, дозволили б оцінити переважання одного або декількох типів локусу контролю у сфері здоров'я.

3. З висновків авторки можна припустити, що більш диференційована і менш виражена реакція на стрес, яка виявлена у студентської молоді, в порівнянні з учнями, обумовлена автоматичною роботою інформаційно-інтегративної психологічної системи, в яку входять різні функціональні психофізіологічні структури, включаючи самооцінку, систему цінностей, внутрішню картину здоров'я та ін. Такі узагальнення дисертантки потребують додаткового пояснення.

4. Беручи до уваги вагому практичну значущість дисертаційного дослідження, доцільно було б, на основі проведеної роботи з реалізації багаторівневої соціально-психологічної програми забезпечення здоров'язбереження молоді, розробити методичний (навчально-методичний) посібник для психологів, соціальних працівників, педагогів, викладачів та інших фахівців, зважаючи на наявну потребу та обмежену кількість робіт

такого спрямування та з урахуванням сучасних викликів трансформаційного соціуму.

Проте, наведені зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи, яка має вагому наукову новизну, теоретичне та практичне значення для соціальної психології, психології соціальної роботи, а також для інших наукових галузей, що займаються дослідженням проблеми здоров'язбереження молоді в умовах сучасного трансформаційного соціуму.

Дисертаційне дослідження Данко Д.В. за своїм змістом, науковим рівнем та оформленням є завершеним самостійним дослідженням, яке відповідає вимогам пп. 7, 8, 9 «Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук» зі змінами, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 1197 від 17.11.2021 р., що висуваються до докторських дисертацій.

Отже, вважаємо, що дисертація Данко Д.В. «Соціально-психологічні основи здоров'язбереження молоді в умовах сучасних викликів трансформаційного соціуму» є завершеною працею, в якій отримані нові науково обгрунтовані теоретичні та емпіричні результати вирішення означеної проблеми, а Данко Дана Валеріївна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора психологічних наук за спеціальністю 19.00.05 – соціальна психологія; психологія соціальної роботи.

Офіційний опонент:

**доктор психологічних наук, професор,
завідувачка кафедри психології та педагогіки
Хмельницького національного університету**

Таїсія КОМАР

Підпис Таїсії КОМАР засвідчую:

**Проректор з наукової роботи
Хмельницького національного університету,
доктор технічних наук, професор**

Олег СИНЮК